

ТЕРМІНИ-ЕПОНІМИ В ХРИСТІЯНСЬКО-БОГОСЛОВСЬКОМУ ДИСКУРСІ

Аналізуються епонімічні терміни, що функціонують у християнсько-богословському дискурсі. Вивчаються етимологічні та структурно-семантичні характеристики епонімічних термінів християнського богослов'я у співвідношенні з видом епоніма.

Ключові слова: епонімічний термін, епонім, структурний тип

Анализируются эпонимические термины, функционирующие в христианско-богословском дискурсе. Исследуются этимологические и структурно-семантические характеристики терминов в соотношении с видом эпонима.

Ключевые слова: эпонимический термин, эпоним, структурный тип

The article deals with the analysis of eponymic terms, which function in the Christian theology discourse. Etymological, structural and semantic characteristics of the terms in relation to the kind of eponym have been studied.

Key words: eponymic term, eponym, structural type.

Постановка наукової проблеми та її значення. Серед термінологічних одиниць, які обслуговують різні галузі знань та діяльності людини, особливе місце займають терміни-епоніми – лексичні спеціальні одиниці, утворені за участю власних імен. Епоніми, як джерело формування номінативно значущих термінів, виявляють типові ознаки спеціальної лексики, зокрема здатність „фіксувати, зберігати і передавати науково-технічну інформацію” [5, с. 1]. Виникнення таких термінів науковці пов'язують із позамовними чинниками: історичними, соціальними, психологічними [4, с. 45–50]. Саме екстралінгвальна детермінованість фахових епонімічних термінів, у тому числі й християнсько-богословських, спонукає до їх аналізу з позицій соціолінгвістики, що дає можливість простежити співвідношення мовних та соціальних (історичних, наукових) явищ, якими зумовлене утворення цієї типологічної групи термінологічних найменувань.

Аналіз останніх досліджень. Різні аспекти природи і функціонування епонімічних термінів були предметом дослідження у працях низки науковців, серед них Г.І. Беженарь (1990), Г.Д. Бенкендорф (1991), В.В. Вахрамєєва (2003), В.П. Даниленко (1977), С.Г. Казаріна (1998), О.В. Суперанська (1995), Л.Б. Ткачова (1987) та багато інших. На жаль, у термінознавчій літературі знаходимо лакуни щодо аналізу ономасійних термінів окремих галузей знань. Поза увагою дослідників, зокрема, нині перебувають епонімічні терміни християнського богослов'я.

Мета статті полягає в багатоаспектному аналізі епонімічних термінів, які активно функціонують у християнсько-богословському дискурсі. Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань: 1) простежити взаємодію лінгвального й соціального чинників в утворенні епонімічних термінів християнського богослов'я; 2) проаналізувати структурно-семантичні особливості християнсько-богословських термінів-епонімів.

Матеріалом дослідження є 1983 англійські християнсько-богословські терміни, відібрані методом суцільної вибірки із фахових лексикографічних джерел, науково-, методично-, та навчально-богословської літератури.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Проблема використання власних назв у фаховій номінації та комунікації займає чільне місце в дослідженнях галузевих термінологій. У наукових працях такі терміни називають епонімами (Н.В. Новінська), епонімічними термінами (В.В. Вахрамєєва), фамільними термінами (В.П. Даниленко), ономасійними термінами (Л.Б. Ткачова), що свідчить про неусталеність трактування цього явища в мові науки.

На думку В.В. Вахрамєєвої, епонім є елементом терміна, утвореного від імені відомої особи, відповідно, епонімічні терміни – це одиниці, утворені від епонімів або з допомогою останніх [1, с. 12]. Водночас О.М. Какзанова епонімом називає термін, „який містить у своєму складі власну і загальну назви для позначення наукового поняття” [2, с. 3]. У нашій розвідці християнсько-богословські терміни, що детерміновані власними іменами, ми називаємо епонімічними термінами або термінами-епонімами. Термін „ономасійний” використовуємо для позначення сукупності термінів, у складі яких є епонім або топонім.

Не зважаючи на думку низки вчених, наприклад С.В. Гриньова, Д.С. Лотте та ін., про те, що терміни з власною назвою не розкривають змісту поняття, а тому їхнє використання має бути обмеженим, більшість термінознавців, зокрема Г.І. Беженарь, В.П. Даниленко, О.В. Суперанська, вважають епонімічні терміни потенційним джерелом поповнення термінології. Дослідники звертають увагу на властивість термінів-епонімів відображати культурологічне знання про позначуване явище або об'єкт фахової галузі та на виконувану ними меморіальну функцію. До того ж, на думку Л.Б. Ткачової, епонімічні терміни однозначні, вони не виявляють ознак синонімії, що наближує їх до ідеальних термінів [6, с. 67]. Попри розбіжності в поглядах науковців на предмет вмотивованості епонімічних термінів, дослідниця вважає, що ця проблема має розв'язуватися на основі соціолінгвістичного дослідження термінології в діалектичній єдності синхронії і діахронії. Авторка зауважує, що епонімічні терміни семантично вмотивовані [6, с. 65]. Водночас Т.Р. Кияк вважає, що вмотивованість епонімічних термінів також простежується через належність номінативної одиниці до низки термінів конкретної категорії понять [3, с. 101].

Вивчення англійської термінології християнського богослов'я показало, що ономаційні терміни (далі – ОТ) займають у ній істотне місце і складають 88 одиниць, що становить 4,43 % усього мовного матеріалу. Власні назви у складі англійських християнсько-богословських термінів значною мірою експлікують зв'язок останніх з іменами відомих в історії галузі осіб, які виявили позитивний або часто негативний вплив на розвиток богословського вчення та практики, з іменами осіб із Біблії, життя яких стало прикладом розвитку відносин Бога з людиною, а також з географічними назвами, які ідентифікують локальність позначуваного явища або об'єкта. Відповідно до специфіки власної назви, усі досліджувані ономаційні терміни можна поділити на три групи.

I. Перша група християнсько-богословських епонімічних термінів утворена „за іменем засновника богословського вчення, руху” і становить 32 од., що складає 36,4 % усіх ОТ, наприклад: *Augustinian order* „августинський орден”, від імені гіппонського єпископа Августина Блаженного; *Photian schism* „Фотійський розкол (схизма)” (суперечка, що виникла між Східною та Західною церквами в IX ст., між Константинопольським патріархом Фотієм і Папою Римським Миколаєм I). 3-поміж них особливої уваги заслуговують терміни на позначення істинних і хибних учень, які відображають історичний хід розвитку богословських дискусій, зумовлених ідеями або теоріями відомих у християнських колах осіб. Зокрема, групу хибних богословських учень за семантикою розмежовуємо на христологічні, тобто такі, що зосереджувалися навколо особи Ісуса Христа і Його Божественної природи (*Arianism* „аріанство”, від імені священика Арія з Олександрії, IV ст., який стверджував, що Син створений Отцем і не єдиносущний Йому; *Apollinarianism* „аполінаризм”, від імені Аполлінарія, єпископа Лаодикійського, IV ст., вчення про те, що Ісус не був повністю людиною), та тринітарні ересі (*Sabellianism* „савеліанство”, тринітарна ересь III ст., авторизована проповідником Савелієм із Птолеаміди Пентапольської; *Socianism* „соціанство”, від імені італійського теолога Фауста Соціна, засновника антитринітарного вчення XVI–XVII ст.) (усього 12 од., 13,6 % усіх ОТ).

Істинні християнсько-богословські вчення свого часу визначали напрям розвитку богословської думки та діяльності церкви. Помітний вплив на розвиток католицького богослов'я мав *Augustinianism* „августинізм” (вчення богослова Августина Аврелія, IV ст., про пізнання Бога ірраціональним шляхом), який згодом після XIII ст. поступається вченню середньовічного теолога і філософа-схоласта Фоми Аквінського, що отримує назву *Thomism* „томізм” (відображає раціональний шлях пізнання Бога). Низка богословських учень зумовила розвиток протестантського напрямку в християнському богослов'ї, зокрема *Lutheranism* „лютеранство”, від імені Мартіна Лютера, великого німецького реформатора (Німеччина, XV ст.); *Calvinism* „кальвінізм”, від імені французького богослова Жана Кальвіна (Швейцарія, XVI ст.) та інші.

З огляду на структурні типи термінів цієї групи можна зауважити, що більшість із них є похідними утвореннями з суфіксом *-ism* (22 од.), удвічі менша кількість епонімічних утворень є словосполученнями (10 од.).

II. Друга група епонімічних термінів утворена „за іменем біблійної особи” і нараховує 40 одиниць, що становить 45,4 % усіх ЕТ, наприклад *Abrahamic covenant* „заповіт Авраама”, *John's baptism* „Йоанове хрещення (хрещення юдеїв у Йордані Йоаном Хрестителем, яке передувало хрещенню Ісуса Христа)”, *the Last Adam* „останній Адам” (позначення Ісуса Христа, хто є початком відкупленого людства, на протиставлення першій людині – Адаму, який є початком усього роду людського), *Mariology* „Маріологія (вчення про Пресвяту Богородицю)” та інші.

За структурою ці терміни є переважно словосполученнями – 37 одиниць, і лише три епонімічні терміни – композитами.

III. Третю групу становлять християнсько-богословські терміни, компонентом структури яких є „географічна назва”, топонім. Наприклад: *Nicene creed* „Нікейський Символ віри” (формула віросповідання, прийнята на першому Нікейському соборі в 325 р., яка оголошувала божественність Бога-Сина, що Він єдиносуцний Отцю), *Cappadocian fathers* „Каппадокійські отці” (три грекомовні богослови патристичного періоду Василій Великий, Григорій Нісський, Григорій Назіанин із Каппадокії – південно-східної області Малої Азії) та інші (16 од., 18,2 % усіх ОТ).

Спостереження за мовним матеріалом свідчить, що терміни цієї групи виражені словосполученнями, простими і похідними словами, які становлять 12, 3 та 1 одиницю відповідно.

Результати дослідження ономасійних термінів християнського богослов'я з урахуванням характеристики епоніма / топоніма та структурного типу терміна подані в табл. 1.

Таблиця 1

Співвідношення ономасійних термінів християнського богослов'я за видом оніма та структурними типами найменувань

№ групи	Структурні типи термінів	Словосполучення	Прості слова	Похідні слова	Композити	Всього	%
1	Епонім: „ім'я засновника вчення”	10	-	22	-	32	36,4
2	Епонім: „ім'я біблійної особи”	37	-	-	3	40	45,4
3	Топонім: „географічна назва”	12	3	1	-	16	18,2
	Всього	59	3	23	3	88	100

Висновки. Аналіз ономасійних термінів християнського богослов'я свідчить, що більшість із них є епонімічними утвореннями, основний компонент яких – імена засновників богословських вчень і рухів та імена осіб, описаних у Біблії (81,8 % ОТ). Меншість ономасійних термінів становлять найменування, утворені на основі географічних назв (18,2 % ОТ). Виникнення епонімічних термінів християнського богослов'я зумовлене науково-історичною необхідністю тлумачення та переосмислення богословських доктрин та практики відповідно до вимог часу. Домінуючим структурним типом ономасійних термінів християнського богослов'я є термінологічні словосполучення. У групі епонімічних термінів, утворених за іменем засновника вчення, переважають похідні слова з суфіксом *-ism*.

Перспективи подальшого дослідження. Перспективою подальшого дослідження є багатоаспектне вивчення суміжного термінологічного поля теології та філософії в поєднанні з порівняльним аналізом функціонування його одиниць у богословському та філософському текстах.

Список літератури

1. Вахрамеева В. В. Эпонимные термины в английских подязыках науки и техники : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 „Германские языки” / В. В. Вахрамеева. – Омск, 2003. – 16 с.
2. Какзанова Е. М. Лингвокогнитивные и культурологические особенности научного дискурса (на материале математических и медицинских терминов-эпонимов) : автореф. дис. на соискание учен. степени доктора филол. наук : спец. 10.02.21 „Прикладная и математическая лингвистика” / Е. М. Какзанова. – М., 2011. – 46 с.
3. Кияк Т. Р. О видах мотивированности лексических единиц // Вопросы языкознания. – 1989. – № 1. – С. 98–101.
4. Михайлишин Б. П. З історії термінів-епонімів / Б. П. Михайлишин // Мовознавство. – 1994. – № 4–5. – С. 45–50.
5. Новинская Н.В. Эпонимические названия в составе современной русской терминологии : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 „Русский язык” / Н. В. Новинская. – М., 1989. – 20 с.
6. Ткачева Л. Б. Основные закономерности английской терминологии / Л. Б. Ткачева. – Томск : Изд-во Томского ун-та, 1987. – 200 с.